

مرکز جهانی علوم اسلامی

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و معارف اسلامی

عنوان:

دعاوی مهدویت در گذر تاریخ

(از آغاز اسلام تا قرن پنجم)

استاد راهنما:

حجة الاسلام والمسلمین دکتر محمدرضا جباری

استاد مشاور:

حجة الاسلام والمسلمین دکتر محمد مهدی باباپور

دانش پژوه:

سید حسین حسینی

سال ۱۳۸۳

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۴۱۹

تاریخ ثبت:

صلاة الاضلاع

تقدیر و تشکر

با استعانت از خداوند منان و با یاد حضرت ولیعصر حجة بن الحسن (عج) تحقیقی را با موضوع، دعاوی مهدویت در گذر تاریخ (از آغاز اسلام تا قرن پنجم) آغاز نموده و قدم در راهی گذاشته بودم که حقیقاً دشوار و ناهموار بود؛ ولی اگر توجهات امام زمان (عج) و نیز همکاری دوستان نبود هرگز به سرانجام این تحقیق نمی رسیدم؛ بنابراین بر خود لازم می دانم، از همه کسانی که به گونه ای مرا در این مسیر یاری نمودند و مخصوصاً استاد راهنمایم جناب حجة الاسلام و المسلمین دکتر محمد رضا جباری و نیز استاد مشاورم جناب حجة الاسلام و المسلمین دکتر محمد مهدی باباپور که انگیزه پژوهش را در من بیدار نمودند نهایت کمال تشکر و سپاس گذاری را دارم و از خداوند متعال توفیقات روز افزون، سربلندی و سرفرازی را برای این بزرگواران خواستارم.

چکیده

موضوع این رساله، دعاوی مهدویت در گذر تاریخ (از آغاز اسلام تا قرن پنجم) می باشد؛ یعنی کسانی که خود ادعای مهدویت نداشته اند؛ ولی پیروانشان آنها را مهدی موعود می پنداشتند و نیز افرادی که خود ادعای مهدویت داشتند و خویشان را به مردم مهدی آخر الزمان معرفی می کردند.

این رساله دارای تقدیم، سپاس گذاری، چکیده، فهرست اجمالی، تفصیلی و همچنین مقدمه (طرح تحقیق) و پنج فصل است که در فصل اول جایگاه مهدویت در اسلام و عوامل و زمینه های بروز انحراف در عقیده مهدویت ذکر شده اند و لذا در این فصل ابتدا آیات قرآنی که دلالت بر حکومت حضرت مهدی (عج) دارند؛ و سپس روایات به صورت آماری؛ بعد از آن عوامل و زمینه های بروز انحراف در عقیده مهدویت آورده شده اند؛ اما در فصل دوم ۱۹ نفر از مهدی خواندگان تا ولادت حضرت مهدی (عج) و در فصل سوم؛ نیز ۳ نفر از مهدی خواندگان پس از ولادت حضرت ولیعصر (عج) تا قرن پنجم هجری و در فصل چهارم ۹ نفر مدعیان دروغین مهدویت تا قرن پنجم هجری ذکر شده اند؛ ولی در فصل پنجم نقد دعاوی باطل مهدویت و نیز نتیجه مطالب و در آخر فهرست منابع و مأخذ آورده شده اند.

واژگان کلیدی

مهدویت، مهدی موعود، مهدی خواندگان، دعاوی مهدویت، منجی آخر الزمان و مدعیان

دروغین مهدویت.

فهرست اجمالی

صفحه	عنوان
۱	مقدمه: طرح تحقیق.....
۸	فصل اول: نگاهی به پیشینه و جایگاه مهدویت در اسلام.....
۹	قرآن و مهدویت.....
۱۱	شیعه و مهدویت.....
۲۰	عوامل و زمینه‌های انحراف در عقیده مهدویت.....
۲۳	فصل دوم: معرفی مهدی خوانندگان تا ولادت حضرت مهدی (عج).....
۲۴	(۱) محمد بن حنیفه.....
۲۵	(۲) ابوهاشم.....
۲۷	(۳) عمر بن عبدالعزیز.....
۳۰	(۴) موسی بن طلحة بن عبیدالله.....

- ۳۱ امام محمد باقر علیه السلام
- ۳۳ زکریا بن باقر علیه السلام
- ۳۴ ابو منصور عجلی
- ۳۶ زید شهید علیه السلام
- ۴۰ عبدالله بن معاویه
- ۴۲ ابو مسلم خراسانی
- ۴۷ امام جعفر صادق علیه السلام
- ۴۹ هاشم بن حکیم (عبدالله مقنع)
- ۵۶ اسماعیل
- ۵۸ محمد بن اسماعیل
- ۶۰ عبدالله افطح
- ۶۱ محمد بن عبدالله افطح
- ۶۲ امام کاظم علیه السلام
- ۶۵ سید محمد علیه السلام
- ۶۶ محمد بن قاسم

فصل سوم: معرفی مهدی خواندگان پس از ولادت حضرت مهدی (عج) (تا قرن پنجم هجری)

- ۶۹ امام حسن عسکری علیه السلام
- ۷۱ جعفر کذاب
- ۷۲ یحیی بن عمر

فصل چهارم: معرفی مدعیان دروغین مهدویت تا قرن پنجم هجری

- ۷۵ بیان بن سمعان تمیمی
- ۷۶ محمد بن عبدالله (نفس زکیه)
- ۸۲ ابوالعباس سفاح

۸۳ (۴) مغیره بن سعید
۸۴ (۵) احمد بن کمال و ادعای مهدویت
۸۶ (۶) مهدی عباسی
۸۷ (۷) ابن حوشب
۸۸ (۸) عبداللہ مهدی و ادعای مهدویت
۸۹ (۹) الحاکم بامر اللہ
۹۲ فصل پنجم: نقد و بررسی دعاوی باطل مهدویت
۹۴ نقد مهدویت محمد بن حنفیہ
۹۶ نقد مهدویت عمر بن عبدالعزیز
۹۷ نقد مهدویت امام محمد باقر <small>علیه السلام</small>
۹۸ نقد مهدویت زید بن علی زین العابدین <small>علیه السلام</small>
۹۹ نقد مهدویت ابو مسلم خراسانی
۱۰۱ نقد مهدویت امام جعفر صادق <small>علیه السلام</small>
۱۰۱ نقد مهدویت اسماعیل ابن امام جعفر صادق <small>علیه السلام</small>
۱۰۲ نقد مهدویت امام موسی کاظم <small>علیه السلام</small>
۱۰۳ نقد مهدویت بیان بن سمعان تمیمی
۱۰۴ نقد مهدویت امام حسن عسکری <small>علیه السلام</small>
۱۰۶ نتیجه
۱۰۸ فهرست منابع و مآخذ

فهرست تفصیلی

صفحه	عنوان
۱	مقدمه: طرح تحقیق
۱	بیان مسأله (تبیین موضوع)
۳	سؤال اصلی
۳	فرضیه‌ها
۴	اهداف پژوهش
۴	روش پژوهش
۵	قلمرو زمانی پژوهش
۵	قلمرو مکانی پژوهش
۵	سازماندهی پژوهش
۵	سابقه پژوهش
	فصل اول: نگاهی به پیشینه و جایگاه مهدویت در اسلام
۹	قرآن و مهدویت

- ۱۱) شیعه و مهدویت.....
- ۱۳) وجوب شناخت حضرت مهدی (عج).....
- ۱۴) ویژگیهای حضرت مهدی (عج) در منابع شیعه.....
- ۱۴) (۱) نسب آن حضرت.....
- ۱۶) (۲) سیمای حضرت مهدی (عج).....
- ۱۷) ویژگیهای حضرت مهدی (عج) در منابع اهل سنت.....
- ۱۷) ۱- نسب حضرت مهدی (عج).....
- ۱۸) حضرت مهدی (عج) از فرزندان فاطمه علیها السلام.....
- ۱۸) مهدی از فرزندان امام حسین علیه السلام.....
- ۱۹) ۲- نام حضرت مهدی (عج).....
- ۱۹) ۳- عمل کردن حضرت مهدی (عج) به سیره پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله.....
- ۲۰) ۴- نماز گزاران حضرت عیسی علیه السلام در پشت سر حضرت مهدی (عج).....
- ۲۰) عوامل و زمینه‌های انحراف در عقیده مهدویت.....

فصل دوم: معرفی مهدی خواندگان تا ولادت حضرت مهدی (عج)

- ۲۴) (۱) محمد بن حنیفه.....
- ۲۴) فرقه‌های که معتقد به مهدویت محمد حنیفه بودند.....
- ۲۵) کیسانیه پیروان محمد بن حنیفه.....
- ۲۵) (۲) ابوهاشم.....
- ۲۶) ابوهاشم و مهدویت.....
- ۲۷) (۳) عمر بن عبدالعزیز.....
- ۲۸) عمر بن عبدالعزیز و مهدویت.....
- ۳۰) (۴) موسی بن طلحة بن عبیدالله.....
- ۳۱) (۵) امام محمد باقر علیه السلام.....

- ۳۲ امام محمد باقر علیه السلام و مهدویت
- ۳۳ (۶) زکریا بن باقر علیه السلام
- ۳۴ (۷) ابو منصور عجلی
- ۳۶ (۸) زید شهید علیه السلام
- ۳۷ زید بن علی زین العابدین علیه السلام و مهدویت
- ۳۷ قیام زید بن علی العابدین علیه السلام
- ۳۸ شهادت زید بن علی العابدین علیه السلام
- ۴۰ (۹) عبدالله بن معاویه
- ۴۱ عبدالله بن معاویه و مهدویت
- ۴۲ (۱۰) ابو مسلم خراسانی
- ۴۳ ابو مسلم خراسانی و مهدویت
- ۴۵ کشته شدن ابو مسلم خراسانی
- ۴۷ (۱۱) امام جعفر صادق علیه السلام
- ۴۸ امام صادق علیه السلام و مهدویت
- ۴۹ (۱۲) هاشم بن حکیم (عبدالله مقنع)
- ۵۰ هاشم بن حکیم و مهدویت
- ۵۲ باز نگردیم تا خدای خویش را نبینیم
- ۵۴ سرانجام مقنع
- ۵۶ (۱۳) اسماعیل
- ۵۷ اسماعیل و مهدویت
- ۵۸ (۱۴) محمد بن اسماعیل
- ۵۹ محمد بن اسماعیل و مهدویت
- ۶۰ (۱۵) عبدالله افطح

- عبداللہ افطح و مہدویت ۶۱
- (۱۶) محمد بن عبداللہ افطح ۶۱
- (۱۷) امام کاظم علیہ السلام ۶۲
- امام کاظم علیہ السلام و مہدویت ۶۳
- شہادت امام موسیٰ بن جعفر علیہ السلام ۶۴
- (۱۸) سید محمد علیہ السلام ۶۵
- سید محمد و مہدویت ۶۶
- (۱۹) محمد بن قاسم ۶۶
- فصل سوم: معرفی مہدی خواندگان پس از ولادت حضرت مہدی (عج) (تا قرن پنجم ہجری)**
- (۱) امام حسن عسکری علیہ السلام ۶۹
- امام حسن عسکری علیہ السلام و مہدویت ۷۰
- (۲) جعفر کذاب ۷۱
- جعفر کذاب و مہدویت ۷۲
- (۳) یحییٰ بن عمر ۷۲
- فصل چہارم: معرفی مدعیان دروغین مہدویت تا قرن پنجم ہجری**
- (۱) بیان بن سمعان تمیمی ۷۵
- (۲) محمد بن عبداللہ (نفس زکیہ) ۷۶
- نفس زکیہ و ادعای مہدویت ۷۹
- (۳) ابوالعباس سفاح ۸۲
- ابوالعباس سفاح و ادعای مہدویت ۸۲
- (۴) مغیرہ بن سعید ۸۳
- مغیرہ بن سعید و ادعای مہدویت ۸۴
- (۵) احمد بن کیال و ادعای مہدویت ۸۴

۸۶ مهدی عباسی
۸۶ مهدی عباسی و ادعای مهدویت
۸۷ ابن حوشب
۸۸ عبدالله مهدی و ادعای مهدویت
۸۸ ساخته شدن شهر مهدیه [به دستور عبدالله مهدی]
۸۹ الحاکم بامرالله
۹۰ حاکم بامرالله و ادعای مهدویت

فصل پنجم: نقد و بررسی دعاوی باطل مهدویت

۹۴ نقد مهدویت محمدبن حنفیه
۹۶ نقد مهدویت عمر بن عبدالعزیز
۹۷ نقد مهدویت امام محمدباقر <small>علیه السلام</small>
۹۸ نقد مهدویت زید بن علی زین العابدین <small>علیه السلام</small>
۹۹ نقد مهدویت ابومسلم خراسانی
۱۰۱ نقد مهدویت امام جعفر صادق <small>علیه السلام</small>
۱۰۱ نقد مهدویت اسماعیل ابن امام جعفر صادق <small>علیه السلام</small>
۱۰۲ نقد مهدویت امام موسی کاظم <small>علیه السلام</small>
۱۰۳ نقد مهدویت بیان بن سمعان تمیمی
۱۰۴ نقد مهدویت امام حسن عسکری <small>علیه السلام</small>
۱۰۶ نتیجه
۱۰۸ فهرست منابع و مآخذ

مقدمه: طرح تحقیق

بیان مسأله (تیین موضوع)

(عدل و عدالت گمشده انسان خاکی، از بدو زندگی بر روی زمین بوده است و به عبارت دیگر از دیر باز همه انسان‌ها در آرزوی عدالت عمومی و آسایش و رفاه فراگیر و سعادت و خوشبختی بوده‌اند و آن را آرزو می‌کردند.

در این میان انسانهای پاک و وارسته‌ای که خود مظهر عدالت و دزستی بودند، از سوی خداوند عالم به پیامبری برگزیده شدند و به میان مردم آمدند؛ تا به این آرزوی دیرینه بشریت که بر پای عدل و عدالت اجتماعی در جامعه است؛ جامه عملی ببخشند و آن را بر پا کنند.)

متأسفانه به سبب نخواستن خود مردم و گریختن آنها از حقیقت و یاری نرساندن آنها به پیامبران الهی این امر تحقق کامل نیافت؛ ولی در مقابل همه پیامبران و ادیان آسمانی به پیروان خود عصر درخشان و سعادت عمومی و آینده‌ای پرنور و «صلح» جهانی را مژده می‌دادند و از «ظهور» شخصی بزرگ و مردی الهی سخن می‌گفتند که با قیامش جهان را از ظلم و ستم خالی

می‌کند و عدل و دادگستری را جایگزین آن می‌نماید.

به این ترتیب بود که اعتقاد به ظهور منجی جهانی فراگیر شده و به صورت دیگر اعتقاد عمومی و مشترک بین انسانها در آمد؛ آنچنان که دیگر اختصاصی به یک قوم ملت و یک دین نداشت.

و اکنون «ادیان» و مذاهب گوناگون و حتی ملل مختلف، عموماً در انتظار آن منجی اند؛ اگر چه هر کدام از او با نام و عنوان یاد می‌کنند که با زبان و فرهنگ آنها سازگاری دارد و به نظر مختلف می‌آید و اینها همه حاکی از آنند که اعتقاد به ظهور منجی جهانی و مصلح کل آخر الزمان یک اصل پذیرفته شده و مورد اشتراک همه ملل و خصوصاً ادیان آسمانی است.

در این میان «دین» اسلام که همواره کامل‌ترین برنامه را برای زندگی انسان داشته است، بسیار زیبا و روشن در این موضوع ارائه مطلب نموده است و از آن منجی و مشخصات او و ویژگی‌های شخصی او، چگونگی قیام او و آثار قیام او و... سخن گفته و چنان زیبا و شفاف به تثبیت این اعتقاد پرداخته و چنان قاطع و مصمم از آن دفاع کرده که هیچ یک از ادیان و مکاتب چنین نکرده است.

(اسلام، آن منجی را «مهدی موعود» می‌نامند و از ویژگی‌های او سخن می‌گویند و مردم را به ظهورش وعده می‌دهد و به پیروی از او و یاری‌اش ترغیب می‌کند؛ اما متأسفانه در هر دوره و زمانی تعدادی افراد سود جو و فرصت طلب بوده و هستند که از این اعتقاد ناب سوء استفاده کرده و برای رسیدن به مقاصد مطلوب خود به جعل و تحریف این باور دینی مردم اقدام نموده‌اند و از این نیاز شدید و اشتیاق درونی مردم به سود خود بهره برده، خود را «مهدی موعود» نامیده‌اند و یا این که انسانهای وارسته که دارای جایگاه خاصی بودند، به این نام می‌نامیدند و بدین ترتیب

تعداد بسیاری از مردم را به دنبال خود کشانده و باعث گمراهی آنان شدند، به گونه‌ای که؛ حتی گاه اثرات سوء آنها در طول تاریخ به جای مانده است.

از آنجایی که مهدویت از «اصول اعتقادی» ما امامیه است، سعی و تلاش ما در این رساله تاریخی بررسی دعاوی نادرست «مهدویت در پنج قرن اول اسلام» می‌باشد و منظور ما از دعاوی مهدویت همه‌ای آن کسانی هستند که چه دیگران آنها را مهدی موعود معرفی کرده باشند و چه خود این افراد ادعای مهدویت نموده باشند.

سؤال اصلی

مصادفهای نادرست مهدویت در پنج قرن اول اسلام کدامند و زمینه‌ها و انگیزه‌های طرح دعاوی نادرست مهدویت چیست؟

فرضیه‌ها

در طول تاریخ، همواره کسانی بوده‌اند که برای نیل به اهداف سیاسی اقتصادی‌شان خود را «مهدی موعود» معرفی می‌کردند، یا افراد وارسته‌ای را که دارای جایگاه اجتماعی خاصی بودند، به این نام می‌نامیدند، بنابراین مهدی خوانندگان قبل از تولد حضرت مهدی (عج) عبارتند از:

- (۱) محمد بن حنفیه؛ (۲) ابوهاشم؛ (۳) عمر بن عبدالعزیز؛ (۴) موسی بن طلحه؛ (۵) امام محمد باقر علیه السلام؛ (۶) زکریا بن باقر علیه السلام؛ (۷) ابو منصور عجلای؛ (۸) زید شهید؛ (۹) عبدالله بن معاویه؛ (۱۰) ابومسلم خراسانی؛ (۱۱) امام صادق علیه السلام؛ (۱۲) عبدالله مفتح؛ (۱۳) اسماعیل؛ (۱۴) محمد بن اسماعیل؛ (۱۵) عبدالله افطح؛ (۱۶) محمد بن عبدالله افطح؛ (۱۷) امام کاظم علیه السلام؛ (۱۸) محمد بن علی علیه السلام؛ (۱۹) محمد بن قاسم.

اما مهدی خوانندگان بعد از تولد حضرت ولیعصر (عج) تا قرن پنجم هجری عبارتند از:

(۱) امام حسن عسکری علیه السلام؛ (۲) جعفر کذاب؛ (۳) یحیی بن عمر.

و مدعیان دروغین مهدویت قبل از تولد حضرت حجة (عج) عبارتند از:

(۱) محمد بن عبدالله (نفس زکیه)؛ (۲) ابوالعباس سفاح؛ (۳) مغیره بن سعید؛ (۴) احمد بن کمال؛

(۵) مهدی عباسی؛ (۶) بیان بن سمعان تمیمی.

و مدعیان دروغین مهدویت بعد از تولد امام زمان (عج) تا قرن پنجم هجری عبارتند از:

(۱) ابن حوشب؛ (۲) عبیدالله مهدی؛ (۳) الحاکم بامرالله.

و انگیزه‌های طرح دعاوی نادرست مهدویت عبارتند از:

(۱) دنیاطلبی؛ (۲) ضعف بصیرت و بینشی دینی؛ (۳) فقر و تنگدستی و...

اهداف پژوهش

(۱) جمع بندی و بررسی آگاهی‌ها، پیرامون مسائل مربوط به مهدویت و انحرافات پدید آمده

در این زمینه؛

(۲) معرفی مدعیان دروغین مهدویت و دعاوی نادرست و دست یابی به تصویری صحیح از

مصدق مهدویت.

روش پژوهش

روش ما در این پژوهش، روشی تاریخی و توصیفی همراه با تحلیل محتوای متون می‌باشد و

به لحاظ.

اهداف تحقیق؛ نیز از تحقیقات بنیادی و نیز کاربردی است و شیوه گردآوری اطلاعات؛ نیز

کتابخانه‌ای است.

قلمرو زمانی پژوهش

این تحقیق در قلمرو زمانی پنج قرن اول اسلام انجام شده است.

قلمرو مکانی پژوهش

این پژوهش، از نظر مکانی هیچ محدودیت ندارد، به هر کجای این کره خاکی که بتواند سیر می‌کند؛ یعنی هر کس در هر جای دنیا ادعای «مهدویت» کرده باشد یا «مهدی موعود» خوانده شده باشد مطلوب ما است.

سازماندهی پژوهش

این تحقیق شامل مقدمه (طرح تحقیق) و دارای پنج فصل می‌باشد و در پایان نتیجه مطالب آورده شده است.

فصل اول: نگاهی به پیشینه و جایگاه مهدویت در اسلام؛

فصل دوم: معرفی مهدی خواندگان تا ولادت حضرت مهدی (عج)؛

فصل سوم: معرفی مهدی خواندگان پس از ولادت حضرت مهدی (عج) تا قرن پنجم

هجری؛

فصل چهارم: معرفی مدعیان دروغین مهدویت تا قرن پنجم هجری؛

فصل پنجم: نقد و بررسی دعاوی باطل مهدویت و نتیجه مطالب.

سابقه پژوهش

آثاری که تاکنون در این زمینه نگاشته شده است، در حد تتبع نگارنده بسیار محدود و به قرار

زیر است:

(۱) مدعیان مهدویت از صدر اسلام تا عصر حاضر حاوی تاریخچه پیدایش باب و بهاء؛ احمد

سروش، ناشر: چاپخانه نقش جهان [بی تا].

بعد از مقدمه این مطالب را بیان کرده است:

- (۱) نخستین مهدی [محمد حنیفه]؛ (۲) امین آل محمد [ابومسلم خراسانی]؛ (۳) پیغمبر نقابدار [عبدالله مقنع]؛ (۴) شور مهدویت [اشاره به اسما عیله]؛ (۵) مهدی سودانی؛ (۶) سید علی محمد باب؛ (۷) شیخ احمد احسائی؛ (۸) اصول و عقاید شیخیه؛ (۹) مهدی شیرازی؛ (۱۰) توبه نامه باب؛ (۱۱) پاسخ توبه نامه؛ (۱۲) مدافعین قلعه طبرس؛ (۱۳) قتل باب؛ (۱۴) مشخصات باب؛ (۱۵) اصول تعالیم و بیان احکام باب؛ (۱۶) فروع تعالیم و احکام باب؛ (۱۷) سوء قصد بعد از قتل باب؛ (۱۸) بهاء الله؛ (۱۹) نتیجه.

این اثر دارای کاستیهایی می باشد که از جمله ای آنها این است:

- (۱) فاقد فهرست مطالب و علائم است؛
 - (۲) فاقد فهرست منابع و مأخذ است؛ حتی پینوشت هم ندارد؛
 - (۳) موضوع پژوهش بسیار گسترده بوده و لذا سطحی تحقیق شده.
- (۲) مهدی از صدر اسلام تا قرن ۱۳ هجری؛ دارمستتر، ترجمه محسن جهان سوز؛ شرکت کتاب
- فروشنی ادب - تهران؛ ۱۳۱۷ ش.

این کتاب مشتمل بر این مباحث است:

- (۱) مباحث مهدویت؛
- (۲) تشکیل فرضیه مهدویت؛
- (۳) مهدی در ایران - دوره اول؛
- (۴) مهدی در ایران - دوره دوم؛

- (۵) مهدی در آفریقا؛
- (۶) مهدی در کشور عثمانی؛
- (۷) مهدی در مصر؛
- (۸) مهدی در سودان؛
- (۹) محمد احمد و مدعیان او؛
- (۱۰) نتیجه

این اثر؛ نیز همان کاستیهای اثر قبلی را داراست به جز این که فهرست و مطالب دارد. (۳) باب الابواب؛ زعیم الدوله، چند نسخه از این کتاب در کتابخانه ملی و نسخه‌های دیگری در کتابخانه آستان قدس رضوی، نگهداری می‌شوند به لحاظ عدم دسترسی نگارنده به این نسخه‌ها، امکان گزارش از این کتاب فراهم نشد.

(۴) مدعیان نبوت و مهدویت؛ اعتضاد السلطنه، مؤسسه انتشارات آسیا ۱۳۴۳ ش. این کتاب فاقد فهرست و علائم است و مطالب در آن به صورت کَشکولی بیان شده و چند تن از مدعیان مهدویت در آن ذکر شده‌اند که عبارتند از: محمد بن عبدالله بن حسن، محمد بن تمرث علوی، محمود، ابوسعید بهادرخان و مهدی مصری و باقی مطالب به مدعیان نبوت و الوهیت اختصاص دارد.

فصل اول

نگاهی به

پیشینه و جایگاه مهدویت در اسلام

